

Anton Coșa

Comunitatea catolică din Somușca

„Fiecare loc de pe pământ are o poveste a lui,
dar trebuie să tragi bine cu urechea ca s-o auzi
și un dram de iubire ca s-o înțelegei”.

Nicolae Iorga

Localitatea Somușca este situată între dealurile din partea dreaptă a Siretului, în dreapta pârâului Cleja, la 1 km. depărtare de centrul comunei Cleja și la aproximativ 20 km. depărtare, spre sud, de municipiul Bacău.

Condiții naturale favorabile pe de o parte, cauze politico-economice și social-religioase pe de altă parte au condus la apariția comunității catolice din Somușca, care, în anul 2006, aniversează 225 de ani de la prima mențiune documentară.

Denumirea inițială a localității a fost: *Somoșca* menționată în documente în forma *Somoska* ori *Somosca*. În ceea ce privește numele de astăzi al așezării: *Somușca*, remarcăm faptul că este o variantă recentă, introdusă în nomenclatorul actual al localităților fără nici un fel de explicație în cursul secolului al XX-lea.

Locuitorii din Somușca sunt de religie romano-catolică, primele informații privind prezența lor aici fiind menționate în *Status Animarum (Starea Sufletelor)* din 1781, cel mai vechi recensământ al catolicilor din Somușca. Aceste documente statistice confesionale sunt inserate în registrele parohiale alături de alte surse documentare, deosebite pentru studiul istoriei catolicilor și cultului catolic, cum ar fi „cărțile” de botezuri, căsătorii și morți, ori „cărțile” de administrație. Cel mai vechi „*Liber Status Animarum*” datează din anul 1781, fiind întocmit de către preotul Aloysius Maffei, paroh la Faraoani atunci. În cadrul acestei „stări a sufletelor”, care se găsește într-un registru al parohiei Faraoani (de care aparținea atunci din punct de vedere religios localitatea Somușca) apare și satul „*Somoska*”, situație perpetuată și în „cartea stării sufletelor” din 1793 (anul înființării Parohiei Cleja, din acest moment catolicii din Somușca aparținând de această nouă parohie și frecventând biserica de aici, care, conform unor documente inedite publicate de către noi recent, a început a fi construită chiar în 1793, fiind deja ridicată un an mai târziu.), ca de altfel și în cele din 1800-1801, 1822-1823, 1855, 1860-1861, 1870 etc.

De reținut că, alături de numele și prenumele credincioșilor, apare și vârsta acestora. Numele de botez sunt acelea din calendarul creștin, forma latinizată în care sunt notate – pe care purtătorii nu o foloseau în viața de toate zilele – nefiind de natură să ne surprindă, întrucât registrele în care erau inserate erau întocmite în limba latină.

Privitor la numele de familie, acestea au o rezonanță cert transilvană, lucru demonstrat, de altfel, de izvoare statistice din Transilvania în care regăsim – în forme identice sau ușor modificate – aceste nume, o dovadă a originii transilvane a celor care le purtau.

Numărul locuitorilor catolici din Somușca crește pe măsură ce ne apropiem de zilele noastre. Astfel, dacă în 1781 serau recensate 15 familii cu 83 credincioși, în 1800-1801 14 familii cu 81 credincioși, se va ajunge în 1850 la 526 credincioși, deci o creștere sensibilă față de recensămintele anterioare, creștere la care a contribuit fără îndoială, alături de natalitatea ridicată din sânul populației locale și emigrarea continuă de transilvăneni sau de locuitori din satele învecinate ori mai îndepărtate.

Statisticile religioase menționează numărul credincioșilor din Somușca ca fiind echivalent cu cel al locuitorilor, întrucât, toți erau catolici. Astfel, *Schematismul Misiunii* din 1850 notează în cadrul parohiei Cleja satul „*Somoska*” cu 526 de credincioși, fără biserică. Semnalăm faptul că numărul credincioșilor catolici din Somușca era la 1850 aproape jumătate din cel al credincioșilor din Cleja. Odată cu fondarea parohiei Somușca, în anul 1968, statisticile vor fi făcute separat. Amintim doar că în 1999 erau 428 familii cu 1866 credincioși, iar în 2004, 430 familii cu 1807 credincioși.

În legătură cu proveniența catolicilor din Somușca menționăm că aceștia au venit din Transilvania, începând cu secolul al XVIII-lea din motive asupra cărora nu vom insista aici.

Originea etnică a locuitorilor catolici din Somușca, ridică și astăzi o serie de semne de întrebare, determinate de intervenția factorului politic în demersurile care vizează cercetările care se fac, catolicii de aici fiind pe nedrept încadrați de către unii în categoria unei minorități etnice formând, alături de ceilalți locuitori catolici din Dieceza de Iași, obiectul unei dispute privind originea și proveniența lor. O greșeală fundamentală a fost și este aceea a folosirii la adresa catolicilor din Somușca a termenului „ceangău” (ceangău-maghiar) ca nume etnic.

Noi considerăm nejustificată folosirea termenului „ceangău” ca nume etnic la adresa catolicilor din Somușca, acest termen fiind o inovație lingvistică (în varianta „ceangăi-maghiari”) și în același timp un fals etnonim creat de un preot secuî în anul 1780.

Din punctul nostru de vedere, nu putem vorbi în ceea ce-i privește pe locuitorii catolici din Somușca, de un grup etnic distinct, de o comunitate etnică aparte, ci de un grup religios, de o comunitate religioasă, care, având o origine etnică eterogenă (dar cu o majoritate românească certă) s-a regăsit într-o formă socială uniformizată prin ceea ce noi am denumit „liantul unificator al religiei catolice”.

Comunitatea catolică din Somușca suscită un interes deosebit și din punctul de vedere al culturii populare tradiționale, cadrul etnografic al acestui univers rural fiind unul remarcabil, dezvăluind cercetătorului o serie de particularități cu certe reverberații în spațiul de dincolo de munți, din Transilvania, de unde, în decursul istoriei, în diverse etape, au venit în Moldova ascendenții locuitorilor catolici de astăzi din Somușca.

Casele din Somușca se încadrează în tipul casei tradiționale românești, cu tot mai evidente tendințe către edificarea de construcții contemporane cu trăsături specifice, care însă nu înlătură tradiția în totalitate, urmărind atingerea unei valori estetice superioare în consonanță cu gusturile celor care le întemeiază. Ele sunt prevăzute cu prispe care le încadrează de regulă pe două laturi, majoritatea având și cerdac cu stâlpi ornamentați, dintre motive, cele mai prezente fiind cele geometrice. Existența șurilor mari, într-o măsură mai redusă astăzi, trimit către spațiul transilvan.

Interioarele din Somușca arată la rândul lor preocuparea pentru frumos a locuitorilor, remarcându-se printr-o ingenioasă combinație între tradiție și inovație. Camera de sărbătoare sau „casa mare” cum este numită aici în Somușca, iese în evidență prin multitudinea de obiecte ce se găsesc în interiorul acesteia și bunul gust cu care sunt rânduite. Se întâlnesc aici țesături de o valoare artistică remarcabilă ce denotă măiestria celor care le-au lucrat.

Privit în ansamblul său, portul popular din Somușca se integrează costumului tradițional românesc. Costumul popular de aici iese în evidență prin cromatica specifică, prin gama largă de motive decorative, toate acestea fiind rodul unei fantezii deosebite a creatorilor populari.

Ocupația de bază a locuitorilor catolici din Somușca a fost și este agricultura. Creșterea vitelor constituie o altă îndeletnicire importantă pentru locuitorii din zonă, aceștia mai practicînd și o serie de ocupații complementare cum ar fi: stupăritul, pomicultura, viticultura, precum și meșteșuguri mai restrînse practicate în sat de către lemnari ori dulgheri.

Obiceiurile calendaristice sunt deosebit de importante și pentru locuitorii catolici din Somușca. În ajunul Crăciunului se merge „la cântat”, „cântările-colind” avînd exclusiv o tematică religioasă. O formă arhaică de colind, întîlnită în Somușca este „Opru Szentek” sau „Sfinți Mărunți”, care are loc pe 28 decembrie în ziua de „Prunci Nevinovați”, când copiii și flăcăii umblă cu câte o nuia de alun în mâini, lovind pe cei care îi întîmpină la intrarea în casă și rostind o urare de prosperitate, sănătate, noroc, fericire în anul care urmează să vină, urare adresată evident celor pe care-i ating cu nuiaua.

Și în Somușca este nelipsit „Plugușorul” sau „Uratul de Anul Nou”. În dimineața de Anul Nou se umblă și aici „cu semănatul”, corindătorii aruncînd în fața gazdelor, pe jos, boabe de grâu sau de porumb în timp ce rostesc o serie de cuvinte care redau dorința de noroc și prosperitate în toate în noul an care urma să vină.

La Paști se făceau și de fac ouă roșii, culoarea roșie simbolizînd sângele Mântuitorului. Și în Somușca copiii colindă în dimineața Paștelui vestind Învierea Mântuitorului. În Somușca ouăle „se scriu” nu la Paști, ci o săptămână mai târziu, la Dumunica Albă. Tehnica folosită este și ea specifică, în sensul că ceara topită nu se așterne direct pe suprafața oului alb, ci în prealabil acesta se vopsește în roșu și abia după aceea se scrie cu ceară pe oul astfel vopsit în culoarea roșie. Motivele decorative sunt evidențiate de asemenea într-un mod particular, în sensul în care de pe ouă se îndepărtează culoarea și nu ceara, ca în alte locuri din țară, prin intermediul „borșului” care înlătură culoarea roșie lăsînd vizibile modelele de ceară conturate în relief pe suprafața oului. Dintre modele amintim: brăul Maicii Domnului, calea fără sfârșit, grebla, creasta cocoșului etc. Tot acum, în Dumunica Albă, numită și Dumunica Mătcii, avea loc înainte vreme obiceiul „înfrățirii”, al „legării de frați și surori”, prin schimbarea de „ouă scrise” între tineri, care se salutau ulterior cu formula: „soră de cruce” sau „kereska” ori „matka”, această legătură perpetuându-se pe întreaga durată a vieții, fiind un important model de apropiere sufletească între tineri.

Odinioară, în zilele imediat următoare Paștelui, tinerii se adunau la horă. Momentul culminant avea loc în Dumunica Albă, când se desfășura obiceiul matca. În această perioadă a anului erau scoase înainte vreme și fetele pentru prima dată la horă. La Sf. Gheorghe se împodobeau stâlpii porților cu mlădițe înfrunzite de salcie.

De Rusalii, catolicii din Somușca, mergeau odinioară în pelerinaje, mai lungi ori mai scurte. Astfel, ei participau și mai participă și astăzi la renumitul pelerinaj de la Mănăstirea din Șumuleu – Ciuc ori la Cacica.

Șezătorile erau odinioară prezente și în Somușca, alături de hora satului, de bal ori de clacă, astăzi fiind înlocuite de discotecă. Acestea erau locurile în care se întâlneau fetele și flăcăii. Hora satului implica o participare mai largă a colectivității rurale, fiind o petrecere a tuturor. Avea loc în momentele mai importante de peste an (Paști, Crăciun, Lăsata Secului), la hram ori în zilele de duminică. Era organizată de către tinerii aflați în preajma căsătoriei. Acest eveniment le oferea tinerilor posibilitatea să privească, să danseze, să facă noi cunoștințe, să lege prietenii noi. În special hramurile au fost multă vreme ocaziile cele mai importante în care tinerii din Somușca, dar și din satele vecine catolice, mai apropiate ori mai îndepărtate se întâlneau, se cunoșteau, se vizitau, legau prietenii care uneori se sfârșeau cu căsătorii fericite.

La Somușca, ca și în alte sate catolice din Moldova fetele care ieșeau la horă purtau permanent în mâini un șervet și un buchețel de flori. Dacă fetei îi plăcea de un băiat, îi dăruia acestuia câteva flori, o bentiță cu mărgelile (gherdan), precum și șervetul. Toate acestea vor fi purtate de flăcău astfel încât să fie văzute de către toată lumea ca semn al relației dintre cei doi. Puteau fi văzuți astfel, odinioară, în Somușca, la fel ca și în Cleja, Faraoani ori Galbeni, flăcăi care purtau cu mândrie flori și gherdane la pălărie și șervet la brâu. Nici flăcăii nu se lăsau mai prejos dăruind fetelor inele, mărgelile, cercuri și nelipsite „zale”.

În cadrul ciclului familial, nunta ocupă un loc bine determinat prin latura ei spectaculară, prin implicarea (mai mult sau mai puțin directă) pe o scară mai largă a comunității rurale, dar mai ales prin faptul că prin premise, desfășurare și urmări constituie o perioadă “de trecere” de la un statut social la un altul.

După logodnă, care se făcea la preot, începea și perioada celor trei săptămâni, a celor trei duminici, când se fac „strigările” sau „vestirile” în biserică. Acestea din urmă aveau menirea de a descoperi eventualele piedici din calea căsătoriei celor doi tineri, fapt constatat de către noi și în alte sate catolice din Dieceza de Iași, cum ar fi: Cleja, Faraoani, Galbeni etc., obicei larg răspândit și în spațiul transilvan.

După logodnă se alegeau nașii și se fixa data nunții. Nunțile în Somușca aveau loc înainte vreme „în două părți”, atât la mire cât și la mireasă. Înaintea nunții tinerii își alegeau „chemătorii”. Fiecare dintre ei purta semne distinctive, individualizându-se prin floarea de la pălărie și botele înflorate de statura lor. Botele de la mireasă se deosebeau de cele de la mire prin șervetul care era legat în vârful acestora. Floarea de la pălăria chemătorilor era făcută din spice de grâu sau de orz având împletite între ele mărgelile, flori mărunte, semănând astfel cu un buchet.

Înainte vreme, mirele și mireasa erau îmbrăcați în costume populare tradiționale, astăzi constatându-se preferința către o vestimentație modernă, de oraș, constând din costum bărbătesc la mire și rochie albă de mireasă. Odinioară, straietele pe care le purtau mirele și mireasa erau destinate unei unice folosințe, unei singure ocazii, cea a nunții, fiind special pregătite pentru acest eveniment. După oficierea serviciului religios, alaiul de nuntași se întorcea acasă, unde li se arunca înaintea mirilor cu apă, vin, grâu, după care nuntașii se așezau la masă. În timp ce la casa mirelui începeau pregătirile pentru aducerea miresei, la casa miresei avea loc “înhotatul” acesteia. Urma apoi “deshobotatul” miresei. În cadrul ceremonialului specific de nuntă “era adusă apoi găina” și avea loc strângerea darurilor. Pe tot parcursul nunții se rosteau strigături. O dată cu încheierea nunții, pentru tânăra soție și tânărul soț începea o nouă etapă din viață.

În ceea ce privește ceremoniile funerare, acestea reușesc să conserve, dincolo de unele încercări de alterare, o serie de practici individuale sau colective, menite să ușureze “marea trecere” a celui dispărut din această lume, ușurarea integrării acestuia într-o altă existență respectiv în “lumea de dincolo” și, implicit să protejeze pe cei rămași în această lume, comunitatea rurală în ansamblul ei, comunitatea restrânsă a rudelor, a “neamurilor” celui dispărut în special, de eventuale crize, de eventuale manifestări negative și nocive în același timp, determinate de pierderea și înstrăinarea unui membru al acestei comunități.

Și la Somușca, asemenea altor așezări catolice vecine (Cleja, Galbeni, Faraoani) era obiceiul ca participanții la priveghi să intoneze la căpătâiul celui dispărut „cântece de priveghi” sau „cântece de mort”. Aceste “cântece ale mortului” sau “cântece ale morților” ori “cântece de mort” sunt de o autenticitate și o forță de sugestie remarcabile prin motivele ce le transmit și prin linia melodică. Ele sunt cântate în nopțile de veghe, la căpătâiul mortului, după un ritual strict.

În decursul vremii, creatorii populari și-au pus amprenta și asupra folclorului din Somușca care se integrează folclorului românesc în general.

Am insistat succint asupra principalelor coordonate atnografice ale acestei comunități rurale, conștienți fiind de faptul că aspectele legate de cultura populară tradițională sunt cele mai expuse în timp transformărilor, degradării și chiar dispariției.

Situată într-o regiune bogată în lăcașuri de cult, evocând tradițiile slujirii creștine și ale păstrării credinței catolice, Somușca este una dintre cele mai reprezentative parohii catolice din actuala Dieceză de Iași. Prezența catolicilor în Somușca nu poate fi disociată evident de organizarea cultului catolic.

În acest sens menționăm faptul că inițial, Somușca era din punct de vedere religios în componența Parohia Faraoani. De altfel, primul “Status Animarum” în care apare menționată localitatea Somușca este întocmit în Faraoani în 1781. Începând cu anul 1793 se va înființa Parohia Cleja, în componența căreia va intra și Somușca, situație care se va perpetua până în anul 1968 când va deveni parohie distinctă.

Dacă la început, din secolul al XVIII-lea, catolicii din Somușca frecventau biserica din Cleja, la construcția căreia au contribuit cu siguranță și ei, către sfârșitul secolului al XIX-lea aceștia și-au manifestat dorința de a-și construi propria biserică. Astfel, în anul 1898 într-un registru aflat la Parohia Cleja se menționează nevoia unei biserici la Somușca. Un an mai târziu, în 1899 se menționează deja faptul că pentru construcția unei biserici la Somușca s-au depus la CEC 53000 lei.

Lucrările au avansat destul de repede, în statistica anuală a parohiei Cleja menționându-se în anul 1900 că biserica în construcție de la *Somoșca* a ajuns sub acoperiș, iar în 1901 consemnându-se că “*Ecclesia Somoșca jam parata*” marcându-se astfel și în scris faptul că această biserică fusese terminată.

Aceasta a fost de fapt multă vreme singura biserică din Somușca. În timp a suferit o serie de refaceri determinate de factori naturali cum ar fi cutremurele de pământ din 10 noiembrie 1940 ori cel din 4 martie 1977, primul dintre ele dărâmându-i turnul clopotniță, la refacerea căruia i s-a mai redus din înălțime. Pe locul ei se va construi începând din anul 1990 actuala biserică cu hramul “Sfântul Luca”.

Bibliografie:

Anton Coșa, **Izvoare inedite privind catolicii din Moldova: „Status animarum”**, prima parte în *Arhiva Genealogică*, V(X), 1-2, Iași, Editura Academiei Române, 1998, p. 155-160 respectiv partea a doua în *Arhiva Genealogică*, V(X), 3-4, Iași, Editura

Academiei Române, 1998, p. 199-258; Idem, **Comunități catolice din Moldova: Cleja**, în *Carpica*, XXIX, Bacău, 2000, p. 121-138. Idem, **Problema originii catolicilor din Moldova**, în *Carpica*, XXXI, Bacău, 2002, p. 79-106; Idem, **Cleja. Monografie etnografică**, București, Editura SemnE, 2001; Idem, **Catolicii din Moldova în izvoarele Sfântului Scaun (secolele XVII-XVIII)**, *teză de doctorat*, Academia Română, Institutul de Istorie "Nicolae Iorga", București, 2004, p. 224; Idem, **Catolicii din Moldova în Arhiva Congregației De Propaganda Fide. Documente inedite**, în *Carpica*, XXXIV, Bacău, 2005, p. 173-200; Idem, **Comunitatea catolică din Somușca**, în Almanahul „Presa Bună”, Iași, 2006, p. 314-320; Ion H. Ciubotaru, **Catolicii din Moldova. Universul culturii populare**, Iași, Editura „Presa Bună”, vol. I, 1998; vol. II, 2002; vol. III, 2005; Almanahul „Presa Bună”, Iași, 2000 respectiv 2005.